TEXNIKUMLARDA O‘QUVCHILARNING KASBIY MADANIYATINI RIVOJLANTIRISH SAMARADORLIGI

Maxamadiyeva Xurshida Shaydullayevna
Magistr

Annotatsiya: Ushbu maqolada texnikumlarda o‘quvchilarning kasbiy madaniyatini rivojlantirishning mazmun-mohiyati va uning samaradorligini oshirish omillari yoritib berilgan. Muallif kasbiy madaniyatning shakllanishida dual ta’lim tizimi, amaliy ko‘nikmalar, “yumshoq ko‘nikmalar” (soft skills) va pedagoglar mahoratining o‘rnini tahlil qiladi. Shuningdek, xalqaro tajribalarga tayangan holda o‘quvchilarda mehnat intizomi, kasbiy etika hamda mas’uliyatni rivojlantirish bo‘yicha amaliy taklif va tavsiyalar ilgari surilgan.
Kalit so‘zlar: Texnikum, professional ta’lim, kasbiy madaniyat, samaradorlik, dual ta’lim.

Kirish

Bugungi globallashuv va tezkor texnologik taraqqiyot davrida professional ta’lim tizimi oldida turgan eng muhim vazifalardan biri — zamonaviy bilim va ko‘nikmalarga ega, o‘z kasbini puxta egallagan, yuksak kasbiy madaniyat sohibi bo‘lgan mutaxassislarni tayyorlashdir. Chunki bugungi mehnat bozori mutaxassisdan nafaqat o‘z kasbining sir-asrorlarini bilishni, balki mas’uliyat, intizom, halollik, muomala madaniyati va jamoada ishlash qobiliyatini ham talab etmoqda. Shu nuqtayi nazardan, texnikumlarda o‘quvchilarning kasbiy madaniyatini rivojlantirish masalasi alohida ahamiyat kasb etadi.

Texnikumlar yoshlarning kelajakdagi kasbiy faoliyatiga poydevor yaratadigan, ularni mustaqil hayotga tayyorlaydigan muhim ta’lim muassasalaridir. Bu maskanlarda o‘quvchilar nafaqat nazariy bilim va amaliy ko‘nikmalarni egallaydilar, balki kasbga munosabat, mehnatga hurmat, insonlar bilan muloqot qilish va o‘z faoliyati uchun javobgarlikni his etish kabi fazilatlarni ham o‘zlashtiradilar. Demak, professional ta’limning haqiqiy natijasi faqat diplom bilan emas, balki shu diplom egasining kasbiy saviyasi, madaniyati va jamiyatdagi o‘rni bilan ham belgilanadi.

Bugungi kunda mamlakatimizda ta’lim tizimini, xususan, professional ta’lim bo‘g‘inini tubdan isloh qilish davr talabiga aylandi. Texnikumlar shunchaki nazariy bilim beruvchi makon emas, balki mehnat bozoriga tayyor, raqobatbardosh va yuqori malakali mutaxassislarni yetkazib beruvchi asosiy maskandir. Biroq, zamonaviy ishlab chiqarish va xizmat ko‘rsatish sohalari kadrlar oldiga faqatgina texnik ko‘nikmalarni egallash shartini qo‘ymayapti.

Bugungi ish beruvchi uchun mutaxassisning kasbiy madaniyati — uning mas’uliyati, mehnat intizomi, muloqot odobi va muammolarga e’tirofli yechim topa olish salohiyati birinchi o‘ringa chiqmoqda. Shu bois, texnikumlarda o‘quvchilarning kasbiy madaniyatini rivojlantirish va bu jarayon samaradorligini oshirish dolzarb pedagogik va ijtimoiy masaladir.

Kasbiy madaniyat — bu insonning o‘z kasbiga bo‘lgan chuqur hurmati, uning etik va texnologik me’yorlariga qat’iy rioya qilishi va uzluksiz o‘z ustida ishlash falsafasidir. Texnikum o‘quvchisida bu fazilatlar o‘z-o‘zidan shakllanib qolmaydi. U muayyan tizimli va maqsadli pedagogik muhitni talab etadi.

Bu borada samaradorlikka erishishning eng birinchi va muhim omili — nazariya va amaliyotning uzviy bog‘liqligi, ya’ni dual ta’lim tizimini to‘liq va unumli yo‘lga qo‘yishdir. O‘quvchi ta’lim dargohida olgan bilimini bevosita ishlab chiqarish korxonalari yoki xizmat ko‘rsatish obektlarida qo‘llagandagina haqiqiy mehnat muhiti bilan yuzlashadi. Real ish joyidagi tartib-intizom, texnika xavfsizligi qoidalari, hamkasblar bilan o‘zaro munosabat va mijozlar bilan muloqot o‘quvchida kasbiy mas’uliyat hissini tarbiyalaydi.

Ikkinchi muhim omil esa o‘quvchilarda “Soft Skills” (yumshoq ko‘nikmalar)ni rivojlantirishdir. Zamonaviy texnikumlar faqatgina tor doiradagi texnik mutaxassisni emas, balki muloqotga kirishuvchan, stress holatlarida to‘g‘ri qaror qabul qila oladigan, vaqtni to‘g‘ri boshqaradigan (Time management) hamda jamoada ishlashni biladigan shaxsni tarbiyalashi lozim.

Dars jarayonida keys-stadi (case-study), simulyatsion o‘yinlar va munozaralarni ko‘proq qo‘llash o‘quvchining tanqidiy fikrlashini hamda kasbiy odob-ahloqini oshirishga xizmat qiladi.

Shuningdek, pedagog va ishlab chiqarish ta’limi ustalarining shaxsiy namunasi ham samaradorlikning hal qiluvchi bo‘g‘inidir. Ustozning o‘z ishiga bo‘lgan munosabati, intizomi va kasbiy mahorati o‘quvchi uchun eng birinchi namuna (etalon) hisoblanadi. Agar o‘qituvchi zamonaviy texnologiyalardan xabardor bo‘lsa va yuksak muomala madaniyatiga ega bo‘lsa, o‘quvchi ham shunday kasbiy imijni o‘ziga singdiradi.

Texnikumlarda kasbiy madaniyatni rivojlantirish samaradorligi qanday o‘lchanadi? Bu, birinchi navbatda, bitiruvchilarning mehnat bozoridagi talabgirligi, korxona va tashkilotlar tomonidan berilayotgan ijobiy baholar, bitiruvchilarning o‘z ish joylarida tez moslashib ketishi hamda ularning mehnat intizomiga amal qilish darajasi bilan belgilanadi.

Texnikumlarda o‘quvchilarning kasbiy madaniyatini rivojlantirishda nazariy bilimlarni amaliy faoliyat bilan uyg‘unlashtirish muhim o‘rin tutadi. Chunki o‘quvchi kasbiy faoliyatning haqiqiy talablarini amaliy mashg‘ulotlar, ishlab chiqarish amaliyoti va korxonalar bilan hamkorlik jarayonida chuqurroq anglaydi.

Dual ta’lim tizimi bu borada samarali imkoniyatlarni yaratadi. O‘quvchi ta’lim muassasasida olgan bilimlarini korxona yoki tashkilotdagi real ish jarayonida qo‘llash orqali kasbiy mas’uliyatni, mehnat intizomini va jamoa bilan ishlash madaniyatini o‘zlashtiradi. Ishlab chiqarish muhiti unga vaqtni qadrlash, topshiriqlarni belgilangan muddatda bajarish, texnika xavfsizligiga rioya qilish va yuzaga kelgan muammolarga oqilona yechim topishni o‘rgatadi.

Bunda korxona mutaxassislari va ishlab chiqarish ta’limi ustalarining hamkorligi alohida ahamiyatga ega. O‘quvchiga faqat topshiriq berish emas, balki uning bajarilish jarayonini kuzatish, xatolarini tushuntirish va to‘g‘ri yo‘nalish ko‘rsatish zarur. Ana shunday yondashuv orqali yosh mutaxassisda kasbiy ishonch, mustaqillik va o‘z faoliyatiga tanqidiy munosabat shakllanadi.

Hozirgi mehnat bozorida mutaxassisning muvaffaqiyati uning faqat texnik bilimlariga emas, balki shaxsiy va ijtimoiy ko‘nikmalariga ham bog‘liq. Xorijiy tajribalarda keng qo‘llaniladigan soft skills tushunchasi aynan shu jihatlarni qamrab oladi.Unga samarali muloqot,jamoada ishlash, muammolarni hal qilish, tanqidiy fikrlash, vaqtni boshqarish va o‘zgarishlarga moslashish kabi ko‘nikmalar kiradi.

Texnikumlarda ushbu ko‘nikmalarni rivojlantirish uchun darslarni faqat ma’ruza va an’anaviy topshiriqlar bilan cheklab qo‘ymaslik lozim. Muammoli vaziyatlarni tahlil qilish, kasbiy rolli o‘yinlar, jamoaviy loyihalar, munozaralar va amaliy topshiriqlardan foydalanish o‘quvchilarning mustaqil fikrlash qobiliyatini rivojlantiradi.

Masalan, xizmat ko‘rsatish yo‘nalishida tahsil olayotgan o‘quvchilarga mijoz bilan yuzaga kelgan kelishmovchilikni hal qilish vazifasi berilishi mumkin. Bunday topshiriq orqali ular nafaqat kasbiy bilimlarini namoyon etadilar, balki tinglash, vaziyatni to‘g‘ri baholash, xushmuomalalik va murosaga kelish ko‘nikmalarini ham rivojlantiradilar.

Kasbiy madaniyatning muhim jihatlaridan biri — kasbiy etika, ya’ni o‘z kasbiga xos axloqiy me’yorlarga amal qilishdir. Halollik, adolat, vijdonlilik, boshqalarning mehnatini qadrlash va o‘z vazifasini sidqidildan bajarish har qanday mutaxassis faoliyatining asosini tashkil etadi. Bu fazilatlarni o‘quvchilarda shakllantirish esa ta’limning tarbiyaviy imkoniyatlaridan samarali foydalanishni talab qiladi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, texnikum o‘quvchilarida kasbiy madaniyatni rivojlantirish — bu kompleks yondashuvni talab etadigan uzluksiz jarayondir. Korxonalar bilan ijtimoiy sheriklikni kuchaytirish, ta’lim dasturlariga zamonaviy ko‘nikmalarni singdirish hamda ma’naviy-axloqiy tarbiyani uyg‘unlashtirish orqali biz nafaqat o‘z ishining ustasi bo‘lgan texniklarni, balki yuksak madaniyatli, mas’uliyatli va jamiyat taraqqiyotiga munosib hissa

qo‘shadigan komil mutaxassislarni tarbiyalay olamiz.

Eng muhimi, yoshlarni kasbga o‘rgatish bilan birga, ularda o‘z kasbiga muhabbat, halol mehnatga hurmat va jamiyat oldidagi mas’uliyat tuyg‘usini tarbiyalash lozim. Zero, haqiqiy kasbiy mahorat bilim bilan boshlansa, kasbiy madaniyat bilan yuksaladi. Kasbiy madaniyatga ega mutaxassis esa nafaqat o‘z faoliyatida muvaffaqiyat qozonadi, balki jamiyat taraqqiyoti va mamlakat kelajagiga ham munosib hissa qo‘shadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. O‘zbekiston Respublikasining “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni. O‘RQ-637-son. — Toshkent, 2020-yil
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni. “Professional ta’lim tizimini yanada takomillashtirishga doir qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida” PF-5812-son. — Toshkent, 2019-yil
3. Muslimov N.A., va boshqalar. Kasb ta’limi o‘qituvchilarining kasbiy madaniyatini shakllantirish. Monografiya. — Toshkent: “Fan va texnologiya”, 2015. — 208 b.
4. Ismoilova Z.K. Pedagogik mahorat va kasbiy etika. Darslik. — Toshkent: “Yangi asr avlodi”, 2018. — 312 b.
5. Olimov KT., Rustamov R.M. Professional ta’limda dual tizimni joriy etish metodikasi. — Toshkent: “O‘qituvchi”, 2021. — 144 b.
6. Ashurova S.B. Texnikumlarda o‘quvchilarning kasbiy kompetensiyalarini va "Soft Skills" ko‘nikmalarini rivojlantirish masalalari // Professional ta’lim jurnali. — Toshkent, 2024. — № 2. — B. 45–50.
7. CEDEFOP (European Centre for the Development of Vocational Training). Vocational education and training in Germany: Short description. — Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2020. — 64 p.
8. Li, J., & Pilz, M. International transfer of vocational education and training: a literature review // Journal of Vocational Education & Training. — 2021. — Vol. 73(2). — P. 185–218.
9. OECD. Vocational Education and Training in the 21st Century: Building Professional Culture and Soft Skills. — Paris: OECD Publishing, 2022. — 112 p.